УДК [378+37.032]:504

Малюченко І.О., Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Малюченко Ірина Олександрівна – аспірант кафедри екології та природокористування. Коло наукових інтересів: інноваційні педагогічні технології, екологізація університетської освіти.

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ З ПОЗИЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАНЬ

Статтю присвячено сутності екологізації університетської освіти. Вона передбачає усвідомлення кожною людиною пріоритетних загальнолюдських цінностей. Автором розглянуто організаційно-педагогічні аспекти екологізації освіти, пов'язані з упровадженням сучасних інформаційних технологій.

The article is devoted to the essence of ecologisation of university education. It supposes understanding of priorities and values of common for all people. Organizational and pedagogical aspects of ecologisation of education, connected with implementation of modern info-technologies are under the author's consideration

На початку XXI століття в Україні створюється нова система вищої освіти, орієнтована на входження у світовий освітній простір. Цей процес супроводжується суттєвими змінами у педагогічній теорії та практиці навчально-виховного процесу ВНЗ.

У швидкозмінних умовах розвитку цивілізації у розвитку університетської системи освіти спостерігається всезростаюче зміщення центру ваги до орієнтації на самоцінність людської особистості як мети, а не засобу соціального та економічного розвитку. Розвиток людської особистості виступає своєрідною точкою відліку у балансі між соціальним, екологічним та економічним розвитком у єдиній структурі сталого розвитку цивілізації і є важливою стратегією становлення і розвитку університетської системи освіти в Україні.

Загострення екологічної кризи вимагає суттєвих зрушень в системі освіти на шляху розвитку екологічної культури широких кіл громадськості. Активна екологічна позиція особистості як складова екологічної культури має стати мірилом практичних дій кожної людини у сфері природокористування, певною запорукою порятунку довкілля і забезпечення сталого розвитку та поступу людської цивілізації.

Необхідність екологізації освіти та виховання всіх верств населення підкреслюється в таких документах, як Концепція екологічної освіти України, Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI ст.), Національна доктрина розвитку освіти України, Основні напрями державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки (Постанова ВР України від 5.03.98 р.). Отже, коло питань, до яких ми звертаємося в даній роботі, є безумовно актуальним і відповідає пріоритетним напрямам розвитку сучасної освіти.

Екологізація науки на сьогодні трактується як тенденція проникнення екологічних уявлень у систему сучасних природничих, технічних і гуманітарних дисциплін. Виділяються три рівні екологізації: внутрідисциплінарна – інтеграція екологічних уявлень у рамках конкретної галузі науки; міждисциплінарна – формування спеціально-екологічних галузей; проблемна –

інтеграція різних галузей сучасного наукового знання для вирішення локально-регіональної і глобальної екологічної проблеми [1].

Суть екологізації освіти полягає в тому, щоб кожна людина могла усвідомити пріоритетні загальнолюдські цінності, щоб кожна людина знала про основні джерела порушення природної рівноваги. Все це виходить з того рівня загальнодержавної культури, який закладено було освітою і вихованням, а саме від рівня екологічної культури.

Саме у формуванні екологічної культури особистості природоцентричного типу сьогодні вбачається можливість подолання екологічної кризи, вирішення екологічних проблем. Цей підхід представлений у працях соціально-філософського змісту (В.С. Крисаченко, С.В. Никонорова, І.П. Сафронова, О.В. Яковлєва), визнаний як найбільш продуктивний та актуальний. Однак до цього часу він ще не знайшов свого належного місця в науково-педагогічних дослідженнях та практиці освіти.

Досвід показує, що формування екологічної культури може відбуватися стихійно, внаслідок критичного осмислення людиною наслідків своєї власної діяльності та діяльності інших людей у природі. Інший шлях пов'язаний з освітою, коли екологічна культура особистості формується на основі певних екологічних знань, сукупності норм, зразків поведінки та діяльності щодо природних об'єктів. Враховуючи, що цей шлях є більш ефективним, багато вчених та практиків присвячують дослідження розробці педагогічних умов, методів, форм та змісту екологічної освіти різних рівнів.

Під екологічною культурою ми розуміємо системне особистісне утворення, яке виступає нормативним регулятивом гармонійної взаємодії людини з природою і виявляє себе в системності екологічних знань; ціннісному ставленні до природи, в основі якого лежить усвідомлення людства як частини біосфери; екологічно доцільному характері окремих дій людини в природі і природокористуванні загалом.

Головна функція екологічної культури виражається в її меті – організації взаємовідносин суспільства та природи таким чином, щоб були враховані практичні потреби суспільства та "прагнення" природи до підтримки стабільності власного нормального стану, і тим самим збереження умов для існування та розвитку людства.

Становлення нової екологічної культури неможливе без перетворення в цьому напрямі соціальних відносин, без гуманізації відносин між людьми, між країнами і народами, без гуманізації всієї світової спільноти, без екологічної етики і без свідомої екологічно орієнтованої діяльності всього суспільства. Тому неодмінною ознакою високої екологічної культури повинна бути наявність певних моральних і правових норм.

Сучасна раціоналістична культура з пануванням у ній техніко-індустріальних цінностей у своєму розвитку, починаючи з Нового часу, поступово витіснила з функціональної сфери у приховані структури той шар екологічних цінностей, який у минулих культурах забезпечував збалансоване відношення людини до природи. Осмислення наближення екологічної кризи, що виникло за останні десятиліття, створює ту соціальну необхідність, задоволення якої потребує суттєвих зрушень в сучасній культурі. Культура володіє у своїх глибинах великими резервами екологічних цінностей минулих культур, для актуалізації яких потрібні зміни в соціальних потребах. Таким чином серед стратегічних шляхів подолання екологічної кризи сьогодення в глобальному масштабі можна визначити необхідність актуалізації екологічних цінностей у структурі сучасної культури. Яким саме способом можна цього досягти – відкрите питання для педагогів, екологів, культурологів, філософів, психологів тощо. Але безумовним є те, що для розвитку нового типу екологічної культури широких верств населення суспільство потребує спеціальних соціальних інститутів. Передусім це різні управлінські установи, підприємства галузі екології, установи культури та освіти. Це соціальні інститути, діяльність яких набагато ширша від природоохоронних завдань, але які спричиняють постійний і сильний вплив на становлення екологічної культури членів суспільства.

Серед перелічених соціальних інститутів першочергове місце, безперечно, посідає система освіти і виховання – школа, позашкільні освітні установи, вищі навчальні заклади, університети зокрема. Саме вони покликані закласти основи індивідуальної екологічної культури, дати екологічні знання, виховати любов до природи.

Екологізація освіти, на нашу думку, має проходити в контексті стратегії сталого розвитку суспільства. Сталий розвиток університетської освіти з притаманними університету особливостями, індивідуальністю майбутнього фахівця, усіх без винятку суб'єктів освітнього процесу можливий та ґрунтується на довічних цінностях, нормах справедливості, індивідуальних та особистісних відмінностях, виходить із сутності університету, його феномена, як важливішої інституції суспільства, що є підґрунтям якісного життя сучасного та наступних поколінь. При цьому завдяки власним зусиллям і не за рахунок майбутніх поколінь, а також без позбавлення їх можливостей задовольняти власні потреби. Розвиток, за визначенням професора О.П. Мещанінова, – це особливий тип змін, які пов'язані з оновленням, з виникненням нового якісного стану об'єкта, з розширенням його

структурно-функціональної сутності, що впливає на якісні зміни суб'єктів освітнього процесу. Забезпечити якісну та ефективну, гармонійну професійну підготовку в університетах можна на основі реалізації її як цілісної організаційно-педагогічної універси-тетської системи освіти [2, с. 5].

Екологізація освіти зорієнтована на формування у студентів дбайливого ставлення до природи та суспільства, на утвердження гуманних цінностей та усвідомлення людиною потреби у гармонізації своєї діяльності з урахуванням можливостей довкілля, невід'ємною складовою якого є людина. Гуманізація освіти – центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їх людинотворчої функції. Гуманізація університетської освіти означає повагу університету й викладачів до особистості студента, довіру до нього, прийняття його особистісних цілей, запитів і інтересів; створення максимально сприятливих умов для розкриття й розвитку здібностей та обдарувань студента, для його повноцінного життя на кожному з вікових етапів, для його самовизначення. Гуманізація університетської освіти основним смислом педагогічного процесу вважає розвиток студента [4, с.64].

Гуманізація освіти є складовою екологізації освіти, тобто формування нового рівня свідомості активної творчої особистості, здатної розбудувати країну та інтегрувати її у світовий освітньо-педагогічний простір на засадах стратегії сталого розвитку цивілізації.

Відбувається заміна освітньої парадигми, пропонуються новий зміст, інші підходи, інший педагогічний менталітет. За цих умов викладачеві необхідно орієнтуватися у широкому спектрі сучасних комп'ютерних, інноваційних технологій. Сьогодні бути педагогічно грамотним фахівцем неможливо без оволодіння освітньо-інноваційними технологіями.

Теоретичні і практичні аспекти інноваційних педагогічних технологій організації навчально-виховного процесу в університетах розглядалися в дослідженнях С.О. Сисоєвої, О.М. Пєхоти, В.О. Казакова.

Під впливом ускладнення взаємовідносин у системі "природа-людина" зростає значущість інформації. Спочатку це був традиційний досвід старших поколінь, який мало відрізнявся від спадкового досвіду у тваринному світі. Потім виникла релігійно-культурна система. Нарешті, відповідно до загального закону збільшення наукоємності суспільного розвитку людство стало наближатися до ноосфери. Конкурентне використання ресурсів стосується як усієї природної системи, так і окремих її компонентів. У наш час ця конкуренція має переважно локально-економічний характер, тобто "екологічний" ринок поки що відсутній, що в умовах глобального впливу людства на природу не можна вважати нормальним. Під впливом закону падіння природно-ресурсного потенціалу (у рамках однієї економічної формації, способу виробництва та одного типу технологій природні ресурси стають усе менш доступними і потребують збільшення витрат праці й енергії на їх вилучення, транспортування, а також відтворення) такий ринок обов'язково сформується, що має місце у розвинених країнах світу. При наближенні природно-ресурсного потенціалу до суспільно неприйнятного рівня зміниться технологія і суспільна реакція, тобто остаточно складеться нова суспільно-економічна формація. Саме так відбувається утворення нового постіндустріального "інформаційного" суспільства, для якого характерні найвища значущість адекватної інформації та наукомісткі галузі господарства [3].

На наш погляд В.Ю. Биков цілком справедливо зазначає, що "сучасне інформаційне суспільство ставить перед професійною освітою такі завдання, які полягають не тільки в опануванні майбутніми спеціалістами необхідних обсягів загальноосвітніх і професійних знань, а, в першу чергу, дозволяють гнучко адаптуватися в мінливих життєвих ситуаціях, самостійно набуваючи необхідні знання і застосовуючи їх на практиці; самостійно критично мислити, уміти побачити виникаючі в реальній дійсності проблеми і шукати шляхи раціонального їх вирішення, використовуючи сучасні технології, грамотно працювати з інформацією; бути комунікабельним, контактним у різноманітних соціальних групах, уміти працювати в колективі; самостійно працювати над розвитком власної моральності, інтелекту, культурного рівня тощо" [5].

Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили прагне до використання новітніх досягнень науки у навчальному процесі. Це дозволяє йому готувати фахівців, орієнтованих на активну інноваційну діяльність. Тому викладачі університету, чітко і вчасно зорієнтувавшись в нових умовах, роблять комп'ютерну підготовку майбутніх екологів одним із пріоритетних напрямів університетської освіти.

Саме тому, здійснюючи підготовку фахівців у сфері екології та охорони навколишнього середовища, університет орієнтується на всебічне формування їх готовності до практичної діяльності з широким застосуванням сучасної комп'ютерної техніки й інформаційних технологій. Це має забезпечити високий професіоналізм майбутніх екологів і належну ефективність виконання ними певних функцій.

З цією метою запроваджується підготовка майбутніх бакалаврів та магістрів екологів за допомогою системи Moodle [6], що з

англійської мови перекладається як модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище. Воно є програмним комплексом для організації дистанційного навчання в мережі Інтернет. Це система управління навчальними курсами, що дозволяє викладачам створювати ефективні онлайн-курси. Moodle – це потужний інструментарій, завдяки якому можливо перенести традиційні навчальні заняття у веб-простір.

Moodle є платформою для електронної освіти Електронного (Electronic) Мультимедійного (Multimedia) Центру (Centre) Ресурсів (Resource), України – eMeReCU. Проект проводиться в рамках Tempus Programme, який спрямований на розвиток вищої освіти в країнах-партнерах шляхом співпраці з вищими закладами країн – членів Європейського Союзу. До країн-партнерів входять західні Балкани, східноєвропейські та центральноазіатські країни, а також середземноморські країни. Програма базується на тому, що заклади вищої освіти призначені як для соціально-економічного, так і для культурного розвитку, а також вони є джерелом ресурсів для забезпечення навчання нових поколінь лідерів. Головною метою проекту eMeReCU [6] є заснування сучасного електронного мультимедійного центру ресурсів на базі університету, який зможе зробити внесок у розвиток освіти університету. Більше того, він допоможе підвищити навчальні стандарти до європейського рівня. Приєднуючи МДГУ імені Петра Могили до сучасних та функціональних кабельних мереж, проект-консорціум планує створити доступ до електронних бібліотек і електронних навчальних систем у всьому світі та вдосконалити міжнародні цифрові зв'язки, обмін.

Використовуючи Moodle, викладач може бути включеним до Європейського реєстру власників авторських курсів; мати у структурованій формі навчально-методичне забезпечення дисципліни; широкі можливості щодо змін, розширення, доповнення та корегування навчально-методичних матеріалів дисципліни; програмне забезпечення, що захищене від несанкціонованого доступу, змін та пошкодження (знищення); програмне забезпечення для можливості виконання науково-методичних розробок за власним вибором, послідовністю та темпом; встановлювати потрібні терміни виконання студентами завдань; розподіляти, збирати та перевіряти завдання студентів, розробляти тестування, проводити опитування, вести електронні журнали оцінок та присутності, надсилати повідомлення студентам, додавати різноманітні ресурси до курсу й т.д. [6].

Для студентів з'являється можливість отримання логічно структурованого та комплектного навчально-методичного матеріалу, що покращує умови для самостійного опанування дисципліни; різноманітні засоби самотестування; засоби виконання завдань та оцінювання незалежно від людського фактора, викладача; можливість особистої участі та допомоги викладачу з комп'ютерного забезпечення навчального процесу; реальної участі в науковій роботі; модульної організації навчального процесу, що в кінцевому варіанті дасть можливість обходитися без іспитів; розширених Internet-ресурсів; можливість дистанційного опанування навчальних матеріалів та, наприкінець, дострокового складення іспитової сесії. Загалом університет отримує модульну організацію навчального процесу за вимогами Болонської декларації; повнокомплексне науково-методичне забезпечення дисциплін; інтеграцію навчального закладу в європейський науково-освітній простір; включення установи до світового реєстру власників електронних форм організації навчально-методичного процесу; Internet-середовище для електронних форм навчання; центр дистанційної освіти та можливість оперативного контролю навчального процесу.

Важливо підкреслити неперервність і наскрізний характер процесу підготовки фахівців-екологів в університеті протягом усіх п'яти з половиною років навчання за допомогою новітніх комп'ютерних технологій. Високий рівень оволодіння студентами необхідними знаннями, уміннями й навичками у сфері охорони навколишнього середовища забезпечується широким спектром дисциплін цього циклу та відповідною організацією навчального процесу. Він передбачає раціональне, науково вивірене поєднання лекційних і практичних занять, а також лабораторних робіт з дисциплін природничого циклу та екологічного спрямування. Крім того, змістом основної частини інших дисциплін передбачається в навчальній діяльності студентів алгоритмізація розв'язуваних задач і широке використання комп'ютерних знань і вмінь, їхнє застосування є також бажаним при виконанні курсових, бакалаврських і магістерських робіт та проектів. Самі ж кваліфікаційні роботи є результатом тривалої практичної й дослідницької праці студента над певною науковою або прикладною проблемою.

Потреби національної економіки України в екологах нової формації обумовили необхідність нових підходів до їхньої підготовки.

Комп'ютерна освіта стала в Миколаївському державному гуманітарному університеті імені Петра Могили однією з основних складових при формуванні системи підготовки фахівців до майбутньої діяльності в галузі охорони навколишнього середовища. Наш університет завжди йде в ногу з часом у сфері застосування інформаційних технологій, оснащення сучасною

обчислювальною технікою, її освоєння і широкого використання в навчальному процесі й наукових дослідженнях. Сьогодні комп'ютерна база університету і його кафедр налічує понад двісті п'ятдесят одиниць обчислювальної техніки, причому основна частина комп'ютерів підключена до локальної мережі університету з можливістю виходу в глобальну всесвітню комп'ютерну мережу Internet.

Навчальні дисципліни з циклу комп'ютерних технологій орієнтовані не тільки на утилітарні цілі, а й на формування інформаційної культури майбутнього еколога. В процесі навчання формується й екологічна свідомість студентів. Формування такого нового рівня свідомості відбувається в умовах інформатизації суспільства. Саме тому університетська освіта змушена змінюватися до викликів часу. Отже, організація та розвиток навчального процесу в аспекті екологізації освіти, повинні будуватися на сучасних інформаційних технологіях, що є відзнакою інновації.

Підкреслимо, що успішна підготовка майбутніх екологів на сучасному рівні неможлива без освоєння ними комп'ютерної техніки й інформаційних технологій. Саме це забезпечує конкурентоспроможність таких фахівців на ринку праці, істотно підвищує ефективність їхньої професійної діяльності і сприяє можливості успішного подолання соціально-економічної кризи в Україні.

Загалом, інноваційні педагогічні технології, за нашим переконанням, потрібно орієнтувати на забезпечення досягнення нової функції сучасної університетської освіти, яка орієнтує освіту на створення передумов для досягнення суспільством сталого розвитку. Отже, інноваційні педагогічні технології, як і екологізація освіти, у XXI столітті здобули нову фундаментальну мету, призначення. Без змін в організації навчально-виховного процесу, що обумовлює двоєдине завдання: широке впровадження інноваційних педагогічних технологій та екологізацію університетської освіти, неможливий перехід цивілізації до стратегії сталого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лось В.А., Урсул А.Д. Устойчивое развитие: Учебное пособие. – М.: Изд-во "Агар", 2000. – 254 с.
2. Мещанінов О.П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: теорія і методика: Автореф. дисс. ... д.пед.н. – К., 2005. – 44 с.
3. Основи стійкого розвитку: Посібник для перепідготовки фахівців / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2006. – 325 с.
4. Професійна освіта: Словник: Навч. посібник / Уклад. С.У. Гончаренко та ін. За ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
5. Романовський О. Комп'ютерна підготовка інженерів до управлінської діяльності // Неперервна професійна освіта: теорія і практика // Науково-методичний журнал. – 2001. – Випуск 2. – С. 139-145.
6. Http//:moodle.kma.mk.ua/course/view 03.10.2006